

Aldona Małgorzata Dereń

Politechnika Wroclawska

OCHRONA WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ JAKO INSTRUMENT ROZWOJU GOSPODARKI OPARTEJ NA WIEDZY

Streszczenie: Regulacje prawne, zwłaszcza w dziedzinie własności intelektualnej, decydują o rozwoju działalności innowacyjnej czy działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw. Niska jakość tych regulacji i słaba znajomość norm wśród przedsiębiorców jest istotną barierą w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, w której przewaga konkurencyjna przedsiębiorstw coraz rzadziej uzależniona jest od tradycyjnych składników kapitałowych. Obecnie zasoby własności intelektualnej uznaje się za tworzące wartość dodaną przedsiębiorstwa. W tej sytuacji doskonalenie jakości przyjętych regulacji prawnych w zakresie własności intelektualnej, zwłaszcza zaś uproszczenie funkcjonowania otoczenia prawnego i zmniejszenie kosztów ochrony własności intelektualnej, jest warunkiem rozwoju działalności innowacyjnej charakteryzującej gospodarkę opartą na wiedzy.

1. Wstęp

Pierwszą dekadę XXI wieku charakteryzuje rozwój i upowszechnienie technologii cyfrowej oraz konwergencja technologii medialnych, komputerowych i telekomunikacyjnych. Rozwój przestrzennie rozległych sieci cyfrowych sprawił, że czas dostępu do informacji zapisanej w cyfrowej postaci, w dowolnym miejscu świata, jest praktycznie natychmiastowy, a koszt przesłania informacji staje się niezależny od odległości. Radykalnemu skróceniu czasu dostępu do informacji towarzyszy równocześnie znaczne zmniejszenie kosztu jej pozyskania, transmisji, gromadzenia, replikowania czy wizualizacji. Technika cyfrowa, przenikając do wszystkich dziedzin życia społecznego, radykalnie zmienia warunki życia i pracy całych społeczeństw. Tworzy nowe środowisko cywilizacyjne, a skala i zakres narastających zmian są tak duże, że można już mówić o globalnym znaczeniu tych przemian. Rozwój zastosowań jednolitej techniki cyfrowej w informatyce, telekomunikacji i technice medialnej powoduje nie tylko zlewanie się (konwergencję) tych sektorów gospodarki, ale przede wszystkim tworzy zręby współczesnych systemów komunikacyjnych stanowiących niezbędną infrastrukturę techniczną dla powstającego społeczeństwa informacyjnego.

Dziedziną zastosowań mającą największy wpływ na obraz i sposoby funkcjonowania społeczności ludzkiej, stanowiącą zarazem koło napędowe i jeden z głównych filarów społeczeństwa informacyjnego jest gospodarka nabierająca w coraz większym stopniu zupełnie nowego, cyfrowego, sieciowego, elektronicznego (w obecnym kształcie technologicznym) charakteru. Gospodarkę tę umownie określa mianem nowej gospodarki (oprócz pojęcia „nowa gospodarka” używa się również terminów: „gospodarka elektroniczna”, „gospodarka cyfrowa” czy „nowa ekonomia”).

2. Pojęcie nowej gospodarki – gospodarka oparta na wiedzy

Nowa gospodarka jest ładem, którego porządek ekonomiczny oparty jest na pojęciu produktu i usługi cyfrowej, czyli w istocie informacji w postaci pisma, głosu, obrazu lub oprogramowania, przetworzonych na ciąg bitów, który można przesłać przez sieć.

Gospodarka ta jest również gospodarką wiedzy, gdyż bazuje na stosowaniu ludzkiego *know-how* we wszystkich procesach wytwórczych. W nowych realiach ekonomicznych przyrost wartości dodanej będzie efektem pracy umysłowej, a nie wytwórczej. Tradycyjne źródła sukcesu, tj. produkt, proces technologiczny, dostęp do zasobów finansowych, tracą na popularności na rzecz niematerialnych zasobów przedsiębiorstwa, które stają się decydującymi z punktu widzenia konkurencyjności [Perechuda (red.) 2005, s. 127]. Wiele prac rolniczych czy przemysłowych staje się pracami opartymi na wiedzy. Dzisiejsze zakłady produkcyjne różnią się od fabryk okresu rozwoju przemysłowego w takim samym stopniu, w jakim fabryki te różniły się od manufaktur. Abstrahując od przykładów, warto zauważyć, że dziś przedmioty są ożywiane wiedzą na różne sposoby. W gospodarce elektronicznej jednym z kluczowych pomysłów jest kojarzenie wyrobów z wyrafinowanymi wartościami oraz przekształcanie nowych idei w produkty. Zarówno z punktu widzenia producentów, jak i konsumentów dodawanie do produktów wartości niewymiernych w postaci myśli czy wiedzy jest kluczem do dobrobytu w warunkach nowego porządku ekonomicznego [Tapscott 1998].

W nowej rzeczywistości gospodarczej nadrzędną rolę i znaczenie zyskują sieci informatyczne, które nie tylko umożliwiają komunikowanie się zarówno przez ścianę, jak i z jednego końca świata na drugi w celu optymalnego wykorzystywania posiadanego *know-how* we wszystkich aspektach życia gospodarczego. W tej sytuacji zgodzić się trzeba z twierdzeniem, że jest to epoka obejmowania sieciami nie tylko technologii, lecz również ludzi, organizacji i całych społeczności.

Pojęcie nowej gospodarki (nowej ekonomii) narodziło się stosunkowo niedawno i podobnie jak pojęcie społeczeństwa informacyjnego nie jest jeszcze jednoznacznie zdefiniowane. W opinii L.H. Summersa, sekretarza skarbu USA, „nowa ekonomia jest jednocześnie widoczna i trudna do określenia, jest częściej deklarowana niż definiowana. Ale jeżeli istnieje jedna fundamentalna zmiana, jest nią przejście od gospodarki opartej na produkcji dóbr fizycznych do gospodarki bazującej na produkcji i zastosowaniu wiedzy [Rauch 2001].

Interesujące poglądy na temat nowej gospodarki znaleźć można w pracach K. Ohmae. W książce *The Invisible Continent: Four Strategic Imperatives of the New Economy* stwierdza on, że nowa gospodarka jest trudna do opisu na podstawie tradycyjnych instrumentów analizy i konwencjonalnych kategorii pojęciowych. Na gospodarkę tę składają się cztery główne czynniki. Pierwszym są technologie teleinformatyczne, drugim jest globalizacja procesów ekonomicznych (zanikanie granic nie tylko między państwami, ale też między przedsiębiorstwami), kolejnym zaś są dobrze znane procesy i uwarunkowania tradycyjnej ekonomii oraz innowacyjne instrumenty finansowe określane jako *multiplies* (mnożniki). Właśnie interakcja między wymienionymi czynnikami stanowi o elementach tworzących nowy ład gospodarczy. Te cztery siły wpływają na siebie wzajemnie, wzmacniając oddziaływanie każdej z osobna – efekt synergii. Obraz tych sił i ich współdziałanie oddaje zaproponowana przez K. Ohmae metafora – nowy kontynent. W historii ludzkości nagle i wszechogarniające zmiany często łączyły się z odkryciem nowych lądów. Konwencjonalne myślenie prowadzi do stwierdzenia, że cały nadający się do zamieszkania świat jest już opisany i zasiedlony, że nie ma już nowych lądów do odkrycia. Tymczasem, jak to bywało w przeszłości, pewna liczba osób charakteryzujących się odwagą, ciekawością, ale też chęcią wzbogacenia odkryła nowe sposoby życia, które diametralnie zmieniają życie na starych, znanych kontynentach. Tym razem jednak nowo odkryty kontynent istnieje wyłącznie w naszej zbiorowej świadomości. Dlatego też K. Ohmae określa ten nowy ład terminem „niewidzialny kontynent”.

W moim przekonaniu pojęcie „nowa gospodarka” oznacza efekt strukturalnych zmian, jakie zaszły w działalności gospodarczej na skutek wdrażania na skalę masową nowoczesnych technologii z zakresu komunikacji i przetwarzania danych oraz wykorzystania Internetu dla celów komercyjnych. Nowa gospodarka to zespół nowych metod gospodarczych obejmujący zarówno przedsięwzięcia opierające się na całkiem nowych koncepcjach, jak i tradycyjne przedsięwzięcia wzbogacone o mechanizmy elektronicznego (zwłaszcza internetowego) obiegu informacji. To gospodarka wykorzystująca indywidualność i niepowtarzalność, jakich poszukuje się w zasobach niematerialnych.

Nowa gospodarka to gospodarka oparta na wiedzy, w której informacje i umiejętności posługiwania się nimi stają się, prócz ziemi, pracy i kapitału, czwartym – i to coraz ważniejszym – czynnikiem produkcji. Technologie teleinformatyczne stanowią szkielet, wiedza zaś – podstawę nowej gospodarki.

W realiach gospodarki opartej na wiedzy, a nie tylko na fizycznych umiejętnościach, można obserwować wyraźną tendencję do przechodzenia do pracy, której podstawą jest wiedza i intelekt. Zasoby i wartości intelektualne są podstawowymi aktywami każdej organizacji, w której centrum powinni się znajdować świadomi, wykształceni pracownicy. Według P.F. Druckera wiedza i intelekt to najcenniejsze zasoby każdej organizacji [Drucker 1993].

3. System ochrony własności intelektualnej jako instrument wsparcia rozwoju gospodarki opartej na wiedzy

We współczesnej gospodarce przewaga konkurencyjna przedsiębiorstw coraz rzadziej uzależniona jest od wielkości fabryk i tradycyjnych materialnych składników kapitałowych. Wielokrotnie wskazuje się, że podstawą sukcesu gospodarczego przedsiębiorstw są składniki niematerialne, takie jak kapitał ludzki, sieć dystrybucji, zaawansowane technologie stosowane przez przedsiębiorstwa, marki itp. Naturalna jest wobec tego chęć ochrony tak wypracowanego kapitału intelektualnego.

Prawo własności intelektualnej pozwala na zapewnienie wyłączności właśnie w zakresie niematerialnych składników przedsiębiorstwa. Obejmuje dość szeroki zakres tematyczny. Najczęściej wskazuje się na:

- 1) patenty,
- 2) prawa ochronne obejmujące wzory przemysłowe i znaki towarowe (własność przemysłowa),
- 3) prawa autorskie i prawa pokrewne.

Przedmiotem ochrony nie są przedmioty materialne, lecz pewne dobra stanowiące zjawiska o charakterze niematerialnym.

Cechą wspólną wszystkich praw własności intelektualnej jest to, że dają uprawnionemu możliwość zakazania innym pewnych czynności związanych zazwyczaj z gospodarczą eksploatacją dóbr będących przedmiotem ochrony. Ten zakazowy charakter praw ma istotne konsekwencje praktyczne. Często przedsiębiorcy rezygnują z ochrony, ponieważ uważają, że i tak nikt nie będzie chciał naruszać ich praw lub że uzyskiwanie praw, a następnie ich sądowa egzekucja jest zbyt droga. Przy podejmowaniu takiej decyzji biznesowej należy mieć świadomość, że prawa własności intelektualnej są nie tylko instrumentem o charakterze ofensywnym, ale także narzędziem obrony.

W 1793 r. J. Bentham pisał: „bez ochrony prawnej wynalazek zawsze zostałby wyparty z rynku przez konkurenta, który bez nakładów wchodząc w posiadanie wynalazku, byłby w stanie pozbawić wynalazcę wszelkich godziwych zysków, poprzez sprzedaż po niższej cenie”. Zgodnie z tym poglądem prawa własności intelektualnej mają na celu skorygowanie niedostatku rynku polegających na tym, że bez istnienia stosownych zabezpieczeń działania naśladowców pomniejszają zachętę, jaką stanowi dla wynalazców możliwość handlowego wykorzystania ich wynalazku. Aby powstrzymać takie nadużycia, prawo własności intelektualnej powinno zwiększać innowacyjność sprzyjającą dobru publicznemu.

Rozwój przedsięwzięć innowacyjnych czy działalności badawczo-rozwojowej to obszary kluczowe dla rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Przedsiębiorstwa innowacyjne najczęściej na początku funkcjonują jako małe firmy nowo powstałe o ograniczonym potencjale ekonomiczno-finansowym. Jednocześnie wszelkie przedsięwzięcia innowacyjne są obarczone ryzykiem o wiele większym niż rozpoczęcie lub prowadzenie standardowej działalności. Generując mechanizmy wspierające

wchłanianie innowacji przez przedsiębiorstwa, należy wskazywać na system ochrony własności intelektualnej jako bodziec do innowacji. Własność intelektualna powinna stanowić podstawę podejmowania codziennych decyzji gospodarczych i działań, których celem jest pozyskanie korzyści z nabytych lub uzyskanych praw wyłącznych w celu efektywnego wykorzystania ich w swojej strategii gospodarczej.

W gospodarce opartej na wiedzy znajomość systemu prawnej ochrony własności intelektualnej, jego zasad i warunków wpływa na:

- komercjalizację własnych rozwiązań i osiągnięć;
- sprzedaż patentu lub praw ochronnych jako towaru;
- zabezpieczenie uzyskanych praw ochronnych;
- przeciwdziałanie bezprawnemu przejmowaniu lub kopiowaniu rozwiązań przez konkurentów;
- przyciągnięcie inwestorów w celu dalszego rozwoju przedsiębiorstwa i utrzymania dotychczasowych inwestorów.

Ponadto pozwala na unikanie nieekonomicznych inwestycji badawczo-rozwojowych i marketingowych oraz na kreowanie właściwego wizerunku przedsiębiorstwa poprzez chroniony znak towarowy. Ma również znaczenie w negocjowaniu umów licencyjnych i zawieraniu umów o podobnym charakterze mających za przedmiot własność intelektualną i przemysłową. Służy zwiększaniu wartości rynkowej przedsiębiorstwa, zdobywaniu kapitału i uzyskiwaniu dostępu do nowych rynków.

Obserwując istniejący w Polsce i w Europie system ochrony własności intelektualnej, można przyjąć, że społeczeństwa zaakceptowały argumenty Benthama i wdrożyły odpowiednio system ochrony własności intelektualnej. Stale rośnie poziom ochrony praw własności intelektualnej. Nie tylko patenty obejmują o wiele większą liczbę nowości niż miało to miejsce pięćdziesiąt lat temu, lecz także prawodawcy uzupełnili klasyczną koncepcję praw autorskich, patentów i znaków handlowych o wiele nowych specyficznych praw własności intelektualnej, takich jak prawo do baz danych. Wynikiem tych zmian jest znaczne zwiększenie zgłaszanych i przyjmowanych wniosków patentowych przy jednoczesnym wzroście kosztów prawnej ochrony własności intelektualnej.

4. Zakończenie

Własność intelektualna jest jedną z najcenniejszych wartości przedsiębiorstwa funkcjonującego w warunkach gospodarki opartej na wiedzy. Kluczowe znaczenie ma zatem właściwe zarządzanie nią, które powinno obejmować wszelkie formy działań związanych z uzyskiwaniem, zachowaniem, wykonywaniem i rozporządzaniem prawami własności intelektualnej.

Uzyskiwanie praw własności intelektualnej polega na podejmowaniu działań (czynności faktycznych i/lub czynności prawnych) skutkujących nabyciem prawa podmiotowego do danego dobra intelektualnego w sposób pierwotny (np. uzyskanie

patentu przez wynalazcę) albo pochodny (np. przeniesienie patentu w drodze umowy licencyjnej).

Jeśli chodzi o zachowywanie praw własności intelektualnej, to polega ono na podejmowaniu czynności zmierzających bezpośrednio do przedłużania ochrony dóbr intelektualnych (np. terminowe uiszczanie opłat okresowych z tytułu ochrony wzoru przemysłowego) i/lub czynności przeciwdziałających wygaśnięciu przysługujących w stosunku do nich praw wyłącznych (np. używanie zarejestrowanego znaku towarowego w sposób rzeczywisty dla towarów i/lub usług objętych rejestracją). Natomiast wykonywanie praw własności intelektualnej polega na korzystaniu z dóbr będących przedmiotem praw wyłącznych zgodnie z treścią danego prawa, a zarazem w sposób niesprzeczny z całym porządkiem prawnym obowiązującym w określonym systemie prawa (np. produkcja przez uprawnionego z patentu wyrobów według opatentowanego wynalazku, czy pobieranie przez licencjodawcę opłat licencyjnych).

W zakresie zarządzania własnością intelektualną mieszczą się również czynności polegające na rozporządzaniu tymi prawami, tj. możliwość wyzbycia się ich, oddania w użytkowanie czy też obciążenia na przykład poprzez ustanowienie zastawu.

Proces zarządzania własnością intelektualną w przedsiębiorstwie wymaga podejmowania decyzji i działań, które zwykle się określać mianem polityki patentowej przedsiębiorstwa. Wiąże się ona z pewnymi dość znacznymi nakładami finansowymi. Nakłady ponoszone na aktywną ochronę własnych rozwiązań mogą się zwrócić bądź to jako zyski z produkcji i wprowadzania chronionych produktów czy usług na rynku, na którym przedsiębiorstwo ma nie monopol, bądź jako opłaty za udzielone licencje na ich korzystanie. Warunkiem tego rodzaju zysków jest uzyskanie praw wyłącznych w krajach, gdzie przedsiębiorstwo podejmuje i prowadzi działalność gospodarczą czy licencyjną.

Struktura współczesnego światowego systemu ochrony własności intelektualnej i przemysłowej jest skomplikowana, ale też bardzo elastyczna. Pozwala bowiem na dobór terytoriów, rodzajów ochrony i procedur zgłaszania umożliwiający optymalny sposób ochrony praw twórców i przedsiębiorstwa. Niestety jest ona również kosztowna, co wymaga poniesienia odpowiednich nakładów finansowych.

Literatura

- Bartol K.M., Martin D.C., *Management*, McGraw-Hill Inc., Platino 1991.
Castells M., *The information age*, „Economy Society and Culture” 2002, vol. 1-3.
Dereń A.M., *Własność intelektualna i przemysłowa. Kompendium wiedzy*, Oficyna Wydawnicza PWSZ, Nysa 2007.
Drucker P.F., *Post Capitalist Society*, Harper Collins, New York 1993.
Kłąpowska A., *Spoleczeństwo informacyjne a nowa gospodarka*, [w:] R. Pajda (red.), *Wybrane zagadnienia współczesnej ekonomii*, Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków 2001.
Kotarba W., *Ochrona wiedzy w Polsce*, ORGMASZ, Warszawa 2005.

- Kotarba W., *Zarządzanie wiedzą chronioną w przedsiębiorstwie*, ORGMASZ, Warszawa 2001.
- Perechuda K. (red.), *Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Promińska U., *Kilka refleksji nad zależnością znaku towarowego od przedsiębiorstwa*, „Rzecznik Patentowy” 2000, nr 2.
- Rauch J., *New economy, oil computers and the reinvention of the earth*, „The Atlantic Monthly” January 2001.
- Steward T.A., *Intellectual Capital*, Bantam Doubleday Dell Publishing Group, New York 1997, „Canadian International Management Institute” 1997, vol. 20.
- Tapscott D., *Gospodarka cyfrowa. Nadzieje i niepokoje Ery Świadomości Systemowej*, Business Press, Warszawa 1998.
- Teluk T., *E-biznes. Nowa gospodarka*, Helion, Gliwice 2002.

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY – A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF KNOWLEDGE-BASED ECONOMY

Summary: Legal regulations, especially in the field of intellectual property, have a decisive influence on the development of innovative activities and resource-development (R & D) activity of enterprises. The low quality of these regulations and the weak knowledge of obligatory rules in this sphere among the businessmen, determines an essential barrier in the development of knowledge-based economy, in which competitive advantage of a company is less frequently dependent on traditional capital elements. Today the intellectual property is regarded as a creative power of the added value of a company. In this situation, improving the quality of legislation in the field of intellectual property, in particular the simplification of the operation of the regulatory environment and reducing the cost of this protection is a prerequisite for innovative activity characterizing the knowledge-based economy.